

BIERNACZKY SZILÁRD
MAGYAR AFRIKA TUDÁSTÁR (AHU MATT)
MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG (AHU MATT)
ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR

(SZAKMAI BEMUTAKOZÁS, CÉLOK, FELADATOK ÉS ELSŐ EREDMÉNYEK)

Előljáró szavak

Ma már mind gazdagabb hazánkban azoknak az elektronikus hozzáférhető szakgyűjteményeknek (szaklapoknak) az adattára, anyaggyűjteménye, amelyek (lásd pl. Afrika Tanulmányok, Mivagyunk.hu, Antroport.hu, Kül-Világ, Afriport, Biztonsági Szemle, Grotius, Sahara Alapítvány honlapja, Külügyi Szemle, Polgári Szemle, Századvég, Klio, Crafrade Review stb. szabadon felhasználható közleményei) magyar vagy éppen idegen nyelven kívánnak afrikai ismereteket közreadni.

Az AHU MATT megalapítására – természetesen figyelembe véve ezeket a gazdag anyagú és értékes forrásokat – az adott ösztönzést, hogy ráébredtünk: a napjaink Afrikájáról hozzáférhető ismeretanyag, illetve a mai mind szélesebb tevékenység elektronikus megismerhetősége (egyetemi kutatások nyomán született szakdolgozatok, doktori disszertációk, PhD értékezések, a különféle szintű, témájú és jellegű könyv- vagy folyóirat-publikációk, de akár az OSZK MEK vagy a Debreceni Egyetem Nemzeti Könyvtára által feldolgozott, kb. két tucatnyi 19–20. századinál régebbi könyv) messze nem meríti ki a sokoldalú magyar-afrikai „ismeretközlés” anyaggyűjtési munkálataink során mind inkább érzékelt mélységeit. (Hozzá kell tennünk mindemellett, a Tudástár létrehozását viszont az tette lehetővé, hogy az Afrikai-Magyar Egyesület/Magyar Afrika Társaság, illetve elnöke, Balogh Sándor ráérezve az elképzelésünkben rejlő értékekre, felvállalta azt, hogy biztosítja a beindításhoz szükséges technikai és pénzügyi körülményeket).

Az interneten hozzáférhető magyar Afrika-tudás nagy foghíjait látva tehát azt az alapvető célt tűztük magunk elé, hogy ezt az immár évtizedek (vagy még régebbi idők) óta rejtve maradt nemzeti tudás-kincset a felszínre, sőt, kéz-közbe hozzuk. Különösképpen, hogy napjainkban a hazai gazdaság, diplomácia, politikai és kulturális élet sosem látott módon és mértékben megnyilvánuló

érdeklődéssel fordul immár az afrikai kontinens felé.

De végül is mivel kíván foglalkozni ez az újonnan megalapított és az internetre már bevezetett elektronikus könyvtár?

Az AHU MATT tevékenységének legrövidebb összefoglalója a honlapon található „bemutakozás”:

*Első magyar, szabad felhasználású,
elektronikus, ágazati szakmai
könyv-, tanulmány-, cikk-, dokumentum- és
adat-tár*

Az adatbázis magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk (mi több, hangzó és vizuális anyagok) elektronikus könyvtára.

Az Magyar Afrika Társaság (AHU) non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre az itt elérhető elektronikus adattári szolgáltatást. Ennek célja kettős, szerkesztői mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel kívánják elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve kielégíteni a mind növekvő ismeret-igényt, másrészt arra törekcszenek, hogy feltárják az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig.

Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük feltételekhez kötött.

Milyen dokumentumoknak szeretnénk helyet adni a tudástárban?

1.) Az első és legfontosabb cél: minden tudományos és szakmai terület tekintetében valamennyi elérhető (rég, régebbi, újabb és mai) afrikai tematikájú, itthon vagy külföldön publikált, magyar nyelvű magyar szerzői munka feltárása és bemutatása (természetesen a szerzői jogok figyelembevételével).

2.) Hasonlóképpen minden tudományos és szakmai terület tekintetében célunk elektronikus közlésre előkészíteni minden idegen szerző által készített, de magyar nyelven elérhető és Afrikával valamilyen szinten foglalkozó (régi, régebbi, újabb és mai) írásművet.

3.) Célunk minden tudományos és szakmai terület tekintetében valamennyi elérhető (régi, régebbi, újabb és mai) afrikai tematikájú, itthon vagy külföldön publikált, idegen nyelvű magyar szerzői munka feldolgozása és közzététele.

4.) Célunk továbbá minden tudományos és szakmai terület tekintetében valamennyi elérhető (régi, régebbi, újabb és mai) afrikai tematikájú idegen nyelvű, idegen szerző által készített, de Magyarországon kiadott munka feldolgozása és közzététele.

5.) Újabb elképzelésünk, hogy a magyar tudomány külföldi barátai mint vendégek számára is igény esetén helyet biztosítunk (*a magyar tudomány külföldi barátai az afrikánisztikai kutatások területén – felcímmel*), természetesen külön figyelmet fordítva egyrészt azokra, akik magyarországi tudóstalálkozón vettek részt, és magyarországi kiadványokban publikáltak, illetve azokra, akik nálunk tanultak.

Milyen további szakmai szempontokat kívánunk érvényesíteni a tudástár anyagának folyamatos bővítése során?

6.) Az Magyar Afrika Tudástár természetesen nyitva kívánja tartani kapuit a mai aktuális témák irányában is, ezen a területen azonban fontos és máshol is elérhető dokumentumok átvétele mellett olyan rejtve maradt, vagy csak kéziratban létező források felkutatására is törekszik, amelyek aktuális praktikus ismereteinket bővíthetik, és amelyek közül néhányat máris módunkban állt a könyvtárban elhelyezni (így pl. publikussá tehető, de közlésre nem került kormányzati anyagoknak is helyt kíván adni).

7.) Az Magyar Afrikai Tudástár ugyan hosszabb távon egyfajta teljességre törekszik, de mélyfűrésai, illetve a szerzőkkel vagy a szerzők leszármazottai-val megvalósult kapcsolatfelvételei máris lehetővé teszik azt, hogy néhány kiemelkedő, de mára már csak szűkebb szakmai körökben vagy egyáltalán nem ismert, magyar vagy magyar nyelven elérhető külföldi tudósok életművét közelbe hozza – mind a régmúltból, mind a közelmúltból (lásd például: Dombay Ferenc 18. sz., – Mungo Park 19. sz. eleje, – Hunfalvi János, Solymos Béla, Naphegyi Gábor,

Jankó János, mind a négy 19. sz. második fele, – Torday Emil, Fehér Dániel, Vajda László vagy a közgazdász Szentés Tamás stb., 20. sz. első fele).

Milyen technikai szempontok alapján kerülnek be a dokumentumok a tudástárba?

8.) A Tudástárba az egyes tételek lényegében egyképpen újraserkesztve, pdf-formátumban, könnyen futtatható módon kerülnek elhelyezésre. Ennek jelentősége, hogy valamennyi közzétett forrásanyag mint újraközlés hivatkozható lapszámszerűen is. (Ráadásul szinte kész anyagként lesz használható majd egyes esetekben papíralakú közlés céljára is.)

9.) Az újraserkesztések során számos írásmű esetében – pl. régi publikációk elavult helyesírása, kéziratok munkák nem véglegesített szövege, elektronikusan már létező, de igen pongyola megjelenítésű variációi, szakdolgozatok, PhD-k értékes, de közlésre még elő nem készített, sajtóhibáktól hemzseggő szövegváltozatainál – a Tudástár szerkesztősége elvégzi a szükséges hibajavítási, stilisztikai, nyelvi egységesítési feladatokat. (A már a Tudástárba felhelyezett anyagokban vannak persze hibák, de ezek javítására folyamatosan törekszik a szerkesztőség, ugyanígy a szerzőknek is módjukban áll bármikor szerzői javításokat kérni). Munkálataink értelmében azonban számos felhelyezés esetében ott áll az adott tétel előlapján, hogy *ellenőrzött, lektorált vagy újraserkesztett*.

10.) A Tudástár szerkesztőségének alapvető törekvése (a magyar afrikai ismeretközlés feltárásával) nyilvánvalóan nem más, minthogy a kontinens világát, régebbi és mai kultúráját, történelmét, földrajzi és biológiai környezetét, gazdasági helyzetét általában közelebb hozza: 1. a teljes magyar közösséghez, 2. másrészt egyetemi hallgatók minél nagyobb körének adjon támpontot és útravalót érdeklődésük felkeltéséhez és esetleges szakmai aktivizálódásukhoz. És természetesen minél szélesebb körű ismereteket kíván nyújtani 3. azoknak a gyakorlati (diplomácia, kereskedelem, gazdaság) vagy 4. elméleti szakembereknek (kutatóknak), akiket törekvéseik Afrikára predesztináltak.

11.) A honlap gazdagodásával, magyar kutatók magyar és idegen nyelvű publikációinak minél nagyobb számban való elhelyezésével mind erőteljesebben létrejöhet egy speciális magyar imázs, amely az egyébként mindmáig még hazai akadémiai státuszt el nem nyert afrikánisztika teremthet meg itt-

hon és a nagyvilágban (jelenleg ismét mozgolódás zajlik az MTA területén: szerkesztő bizottságunk tagja, Török László akadémikus egy akadémiai afrikai bizottság előkészületeinek a szálait mozgatja).

Milyen feledésbe merült, árnyékban maradt kutatási eredményeket, hungarika értékű tudományos teljesítményeket sikerült máris feltárnunk?

Tájékozódásunk jellegét, illetve nagyságrendjét máris mutatja a tudástárban elhelyezett: 1. *Magyar afrikanisztikai bibliográfia*, és 2. a *Magyar afrikanisztika kronológiája*. Itt következő bemutatásunk során lényegében e két adattári összeállítás anyagából mazsolázunk.

Ami a régieket illeti, már másolatunk van Huszthy György (?1500–?1552), egyébként Zággyrában kiadott latin nyelvű emlékirataiból, aki előbb rabként került Törökországba, majd különféle foglalkozások kapcsán (pl. volt ezredtrombitás is) Egyiptomot is megjárta. Borsos Tamás portai követ (1566–?1633) vélhetően csak hallomás alapján írta le Egyiptomot. Az afrikai partoknál egykor hajótörést szenvedő Jetting Károly (1730–1790) története viszont valóban a robinzonádok nagy családját gazdagítja. Idősen lediktált élményeit német és magyar nyelven is beillesztjük majd tudástárunk anyagába.

Az első jelentős magyar Afrika-tudós, Dombay Ferenc (1758–1810) életműve feltárára vár. Igen sajnálatos, hogy hat (sőt, frissen felfedezett hetedik) ismert könyvéből több egyenesen nem található meg magyar könyvtárakban, jóllehet művei az észak-afrikai arab kultúra európai kutatásának kezdeteit jelentik, és a nemzetközi tudomány számon tartja egykori honfitársunk eredményeit (különösen a marokkói, akkori megjelöléssel Mauritániai királyok történetét). Tóth Ferenc báró (1733–1793) Rákóczi egy magas rangú emigráns tisztjének már odakint született fia, hadmérnök és utazó, diplomata francia szolgálatban, aki mellel hazatért idős korában meghalni, egy számos nyelvre lefordított és különféle változatokban készült jeles memoárt hagyott hátra. Ennek kiemelkedően fontos és sokszor idézett egyiptomi része gyakorlatilag készen áll a felhelyezésre, miután legutóbb a nyugat-magyarországi patrióták (Vasi Szemle) végre a teljes opust megjelentették igen jó magyar fordításban.

Ami a mindenki által jól ismert Benyovszky-sztorit illeti, elsősorban a sokrétű szakirodalom egybegyűjtésére törekszünk. Kindermann József

Károly (1744–1801) dél-afrikai utazó, földrajzi író műveinek felderítése viszont soron következő feladatunk. Alig ismert a neve a kiváló tudománytörténész Tardy Lajos által felderített Geramb Ferdinánd diplomatának (1772–1848), akinek egyiptomi leírását még ugyancsak be kell szereznünk majd valahonnan.

S ezzel átléptünk az Afrika felé fordulás tekintetében sokasodással telt 19. századba. Itt már csak arra van módunk, hogy főleg a mind változatosabbá váló foglalkozási hátteret, a gazdagodó úti célokat számbavételezzük, az ismeretszerzési igény kitágulását villantsuk fel.

A történelmi Károlyi család egyik leszármazottja, György (1802–1877) politikusként utazta be Egyiptomot és Nubiát. Szentessy Dániel (1805–1895) világjáró kardcsiszárlegény elvetődik Algírba, Tuniszba és Kairóba is. Simon József lelkész, Hoványi Ferenc ismét csak egyiptomi útját írja le, Kovács János tanár azonban természettudományi megfigyeléseket is végez a területen. Kiemelkedik jelentőségében az igen fiatalon, 35 évesen elhunyt Forray Iván gróf (1817–1852), akinek Egyiptomban készült festményeit halála után édesanyja adja közre egy gyönyörű kötetben. (És e korszak izgalmas epizódja: 1816-ban megjelenik a Közép-Afrikába a Niger mentén elsőként behatoló híres angol utazó, Mungo Park első beszámolójának teljes szövege magyar fordításban...)

Magyar László (1818–1864) napjainkra ismét az érdeklődés középpontjába került Sebestyén Éva több évtizedes munkával elkészített három kiadványa (tanulmányok, illetve szövegek kritikai jellegű kiadása) jóvoltából. Viszont érdemes felfigyelni lelkes kiadója, a jogász, teológus, statisztikus és történész Hunfalvy János (1820–1889) akadémikus munkásságára, akinek afrikai vonatkozású publikációit mindmáig teljes hallgatás veszi körül. Naphegyi Gáborról annyit tudunk, amennyit Balázs Dénes kollégánk annak idején összekapart. Pedig két kiváló és nemzetközileg sokat idézett, angol nyelvű Algéria-könyve is a jelentős figyelmet érdemlők közül való.

Kérdőjelek sorozata következik: utazók, akikről tudunk, jeles értelmiségiek vagy arisztokraták, de hogy hagytak-e maguk után írásos produkciót, az még fel kell deríteni. Reményi Antal néhány hónapon át Libériában tartózkodott, Benedikty József földbirtokos több helyen is járt Afrikában, Majthényi Flóra költő többek között Algériában is élt, Széchenyi Béla gróf négyszer is vadászott oroszlanra Afrikában, Cziriák Károly 1870 és 1877 kö-

zött beutazta a világot, járt Egyiptomban is, majd szabómesterként működött Párizsban, Károlyi Gábor (György fia) Észak-Afrikában utazott. És sorjázna az Egyiptomot megjáró utazók mind jobb és igényesebb beszámolóit: Kecskeméthy Aurél (a Kákay Aranyos néven ismert újságíró, 1827–1877), Zádori János (1831–1887), Czobor Gyula hitszónok (1841–1895) vagy Pongrácz Emil báró, pénzügyi szakember (1842–1886). Azonban Alvinczy Sándor (1852–1925) már Afrika más részeit, főleg szaharai helyeket jár be, és ír róluk.

De megszületnek végre az első tudományos jellegű publikációk is: a tüdőbajban fiatalon elhunyt Sámí Lajos földrajzi szakíró (1843–1878) számos kiváló írást és egy könyvet hagyott maga után, az Afrikát bemutató monográfia készítője, György Aladár (1844–1906) pedig az első a magyar művelődéstörténetben, aki afrikai meséket ad közre (egy angol folyóiratban megjelent cikk nyomán). Ide kell sorolnunk Hopp Ferencet (1833–1919) is, aki nemcsak Keleten, hanem Afrikában is járt, és egy igen értékes beszámolót hagyott hátra útjáról a *Földrajzi Közleményekben*. Asbóth János utazó (1845–1911) könyvében már nemcsak Egyiptom, hanem a Szahara is feltárul előttünk, Mocsáry Béláné (1845–1917) pedig eljut Núbiába is. Az Egyiptomot megjáró Erődi (Harrach) Béla (1846–1936) ugyancsak számos további afrikai témájú írás szerzője.

Természetesen kiemelkedik ebből a körből Sass Flóra, avagy Anne Baker (mindmáig a nevét sem tudjuk pontosan, ?1842–1916) története. S bár halála után majd örven évvel, a múlt század közepén, nem máshol, mint egy padláson meglelt feljegyzéseit közreadta egy jó tollú író nő átigazított formában, a kérdőjelek még mindig sokasodnak a magyar származású fölfedező-feleség személye és hagyatéka körül. A Teleki-expedíció egyetlen „írásbeli kérdőjele” a gróf (1845–1916) naplója, amely (minden félreérthető, afrikaiakat degradáló megjegyzése ellenére) figyelmes, kegyeletes gondozás nyomán kiadható lenne. Fehér foltokként lép elénk a két híres jezsuita árnyalakja: a mozambiki vagy inkább Malawi-beli missziót vállaló Czimermann István (1849–1894) és Menyhárház László (1849–1897) neve ugyan legutóbb igencsak ismertté vált, főleg Krizsán László írásai nyomán, tucatnyi katolikus lapban szétszórt gazdag írásos munkásságuk azonban a Tudástár szerkesztőségében vár feldolgozásra.

A 19. század második felét Afrika szempontjából úgy fogalmazhatnánk meg a magyar művelődéstörténet szemszögéből: nyitás a tudományok

felé. Hiszen Magyar László oly fényesen ragyogó neve mellé felsorakozik az egyik legnagyobb orientalistánk, Goldziher Ignác neve (1850–1921), aki műveiben bőségesen foglalkozik az észak-afrikai iszlám kultúrával is. Miközben a földrajztudomány egyik „fekete báránya” (Fodor Ferenc a magyar földrajztudomány történetét feltáró hatalmas művében rendkívül elmarasztalja összeférhetetlenség és zavaros művek okán), Czirbusz Géza (1853–1920) nemcsak antropológiát igyekszik teremteni, de még a zeneetnológia első könyvecskéjét is megalakítja. Bornemissza Pál báró főleg a Néprijzi Múzeum (Teleki-, Torday- vagy Fuszek-kollekció mellett is) egyik leggazdagabb Afrika-gyűjteményéről ismert. Kevésbé köztudott, hogy számos történelmi, politikai és gazdasági cikket írt Afrikáról a Vasárnapi Újságba, amelynek összegyűjtése és feldolgozása is a soron következő feladatok egyike. És már az új század elejére áttolódva megszületik a magyar egyiptológia is Mahler Ede (1857–1945) egyetemi tanári kinevezésével, amellyel egyébként a magyar tudományosságnak ugyancsak egy ragyogó fejezete veszi kezdetét.

Eközben Damaszkini Arzén (1854–1925) vadászként is kitűnő könyvet ír (nemrég adták ki újra) középpontba állítva Kenya különleges harcos népét, a maszajokat. Madarász Gyula ornitológus világutazó (1858–1931) Egyiptomban és Szudánban is tevékenykedik, míg Fischer Lajos katonatiszt természetbúvárként Tanganyikában végez gyűjtőmunkát. Szemere Attila műgyűjtő újságíró Marokkóban utazik. Eközben a Zenta környékén született Solymos Béla (?–1892) vasútmérnök jelöli ki 1870 és 1880 között az egyiptomi-szudáni vasút nyomvonalát: a 20 hónapnyi afrikai tartózkodás során olyan élményeket gyűjt, amelyek nyomán egy mindmáig idézett könyvet (*Desert Life*, 1880) publikál, jóllehet életéről mit sem tudunk (mindössze, hogy 1892-ben hunyt el). De hadd említsük meg a nála jóval ismertebb (már ami a műveit illeti) hajóorvos, Gáspár Ferenc nevét (1861–1923), aki gazdagon illusztrált, terjedelmes könyvsorozatokban tette közzé beszámolóit utazásai tapasztalatairól. Egy szinte teljes kötetben, más helyütt egy hosszú fejezetben Afrikát is feleleveníti.

Két szerző pedig feladja a leckét. Márki Sándor (1853–1925) és az eredetileg afrikanistának készülő Jankó János (1868–1902) cikket ír a magyarok afrikai érdeklődéséről, illetve számba veszik a számba veendőket. S íme, ismert személyiségek mellett egy sor olyan név bukkan fel szemléljükben, amelyek felkutatására még ma is várat a magyar tudomány.

A 20. század pedig immár beteljesíti a Magyar Lászlóval, Hunfalvy Jánossal, Goldziher Ignáccal kezdődő folyamatot, a hazai tudományosság (s ez az, amit Tudástárunk igencsak szeretne élesen tudatossá tenni) Afrika vonatkozásában is felnőtt korszakába lép. A magyar földrajz talán legnagyobb alakjával, Cholnoky Jenővel (1870–1950) kell a sort kezdenünk, akit ugyan (persze szigorúan csak a szakma belső berkeiben) nem tartanak „igazi afrikánistának”, mivel sosem járt a földrészen. Azonban jómagam, mint egy társtudomány, a néprajz képviselője, mégiscsak azt kell mondjam, ő nemcsak a magyar földrajztudomány, de egyúttal a magyar afrikanisztika egyik legkiemelkedőbb alakja is. Hiszen nemcsak mindmáig haszonnal forgatható két hatalmas Afrika-monográfiát hagyott maga után, de külön hosszabb időt igénylő feladat lesz majd számos munkájában felderíteni mindazt a sokféle ismeretet, amelyet Afrika sokrétű földrajzi, természeti és emberi környezetéről elmond.

A másik főként hajló arc ismét egyfajta (újra) felfedezés mámorát idézi elő bennünk: Heller Bernát (1871–1943) szinte az egyetlen, aki felfigyelt hazánkban az arab-islám világ egyik homéroszi teljesítményére, az inkább a folklór mint az irodalom szintjén fennmaradó *Antar regényre* (eposzra), és mindjárt egy magyarul és németül is megjelentetett, nagyjelentőségű, bár mára eléggé feledésbe merült monográfiával áldoz e kiemelkedő figyelmet érdemlő eposzi témakörnek. (A másik témakör, az odüsszeusi kalandozások történetére rímelő és szinte számtalan változatban létező *hilali* eposz létéről nálunk eddig csak e szemle szerzője tett említést egy talán 300 sornyi lexikon-cikkben.) Hadd tegyünk még annyit hozzá, mindkét eposzi témakör erősen kötődik az észak-afrikai iszlám kultúrához, a szóban élő történetek számos változatát jegyezték le Tunizban, Marokkóban, Algériában és Egyiptomban.

S ezután már csak a legfontosabbak, a legnagyobb figyelmet érdemlők: az ismeretlenségbe süllyedt Kalmár Jenő (1873–1937) terepmunka alapján született etnológiai cikkeit nekünk sikerült előásni. Papp Károly (1873–1963) geológus egy dél-afrikai konferencia kapcsán járta be nyitott szemmel az országot, és hagyott ránk egy figyelmet érdemlő könyvecskét. Torday Emil (1875–1931), akit titkon mi a legnagyobb (hatású) magyar afrikánistának vélünk, máris jó néhány tanulmánnyal kapott helyet a tudástárban. Több mint negyven, zömmel angol nyelvű munkája előkészületben áll, egy angol és két magyar nyelvű könyve meglévő elektronikus anyagának átszerkesztését megkezd-

tük. További könyveinek digitalizálása finánciális háttérrel igényel. Több helyütt megírtuk, hogy Bartók Béla algériai (biskrai) gyűjtőútja milyen nagy jelentőségű tudományos esemény, amely ugyan a tervezett három hónap helyett két hét után betegség miatt megszakadt, mégis a nyomában született több mint ötven zenei átírás a modern arab népzenei kutatások egyik legfőbb kiindulópontjává vált (a gyűjtőúttal kapcsolatos, Kárpáti János szerkesztette CD tudástárunkba való felhelyezését a jogtulajdonos már engedélyezte!).

Elévülhetetlen érdemeket szerzett az afrikai témakör iránti szeretetét tekintve Halász Gyula szakíró (1881–1947), aki könyvében négy magyar Afrika-kutatóról ad képet, másrészt megszerkeszti Torday Emil két magyar nyelvű könyvét, és számtalan formában, főleg folyóirat közleményekkel követi Torday három afrikai útját (1900–1909), majd tevékenységét. Hasonlóan érdemes számba vennünk a statisztikus, demográfus Thirring Gusztávot (1886–1953), aki a Magyar László hagyaték gondozásában vállal szerepet szakmájától eléggé távol állóan. A magyar afrikanisztikai kutatások máig feltáratlan „nagyhorderejű jelensége” Fuszek Rudolf (1882–1941) orvos, egy időben Libéria egészségügyi minisztere hagyatéka (csodálatos tárgyi gyűjteménye a Néprajzi Múzeumban kapott helyet, egyik libériai maszkja az AKKP logója), azonban mintegy 20 ezer kartotékból álló egészségügyi feljegyzés-anyaga feldolgozásra vár, egyedülálló afrikai egészségügyi történeti eredményekkel kecsgetve.

És íme, a híres-neves Germánus Gyula (1884–1979) alakja nemcsak Kelet, hanem pl. Egyiptom kapcsán is emlékeket idézhet fel. A vadász, bár számos sokrétű figyelmet mutató könyvet megalkotó Kittenberger Kálmánról (1884–1958), a Cendrars-antológiából afrikai énekeket és meséket fordító hosszú életű Dénes Zsófiáról (1885–1987), az Amerikába szakadt világhírű történész Polányi Károly (1886–1964) munkáiról (lásd magyarul is megjelent Dahomey-könyvét például), Zsivny Viktor vegyész-mérnök, mineralógus (1886–1953) néhány figyelmet keltő írásáról, Fodor Ferenc (1887–1962) hatalmas, bár csak halála után kiadhatóvá vált, afrikai vonatkozásokban bővelkedő földrajztudomány-történeti opusáról, Fehér Dániel erdész (1900–1955) afrikai szakmai tudományos expedíciót leíró könyvéről, Kéz Andor (1901–1968) Afrika-monográfiáig is jutó sokirányú földrajzi szakírói tevékenységéről, vagy az ugyancsak fontos földrajzi szakírói tevékenységet folytató Kalmár Gusztávról (1902–1949) nem is szólva.

De a sokszínűség és a magas tudományos színvonal jegyében kell említenünk Róheim Géza (1886–1964) könyveit is, amelyekben gazdagon idézi, alkalmazza az afrikai adalékokat (nem kis részben Frobenius munkáiból). De a varázserővel foglalkozó könyvében egész fejezetet szentel az afrikai jelenségcsoportnak (*A varázserő fogalmának eredete*, 1914). Orvosírók egész sorozatáról (Sáska László, Mészáros Kálmán, az etióp császárok orvosa, Thanoffer Lajos, akinek viszont 1954-ben nyoma veszett Afrikában, és sokan mások) szólhatunk itt (nemrégiben Pusztay Gabriella múzeumigazgató doktori disszertációjában tekintette át e jeles személyiségek tevékenységét). Kittenbergerhez méltó afrikai vadászunk Széchenyi Zsigmond (1898–1967), aki nemcsak könyvekkel, hanem jelentős zoológiai gyűjteményekkel is gazdagítja a magyar múzeumokat. Hevesy Iván (1893–1966) művészettörténész, mellesleg a fotózás legkiválóbb korabeli szakértője, lényegében elsőként fordul a primitívek művészetére hazánkban egy jeles könyvével, illetve néhány írásával. Még a furcsaságok sorát szaporítja Demeter Géza, aki három etiópai témájú könyvet is hagyott ránk (az egyik feltalálása különös nehézséget okoz), azonban még a születése-halála évszámait sem ismerjük.

Kiemelkedő jelentőségű produkciókról kell itt most szót ejteni. Sík Endre pályafutása közismert, nagy négykötetes Afrika-története, amely a magyaron kívül angolul és franciául is megjelent, jól tudjuk, számos vonatkozásban (egyések szerint már a megjelenésekor) elavult. A kötetekben rejlő tudásanyag azonban ma is hasznosítható, nem beszélve arról, hogy e művek az afrikai országokban még mindig nagy keresletnek örvendenek. Ez összefoglaló írójához is jutottak el kérések a Sík-féle kötetek megszerzése ügyében.

Írtunk már Cholnoky Jenő földrajztudós rendkívül jelentős afrikai szerepvállalásáról. Tegyük hozzá, bizonyos értelemben fia is felnőtt ehhez a teljesítményhez. Cholnoky Béla (1899–1972) ugyanis többnyire mint egy jó Teleki-monográfia szerzője ismert. De a közvélemény számára nem igazán vált tudottá, hogy mint az egyik dél-afrikai egyetem professzora (1952-től haláláig) a világ legjelentősebb alológusává nőtte ki magát nagyszámú mintavételei kapcsán, amelyeket egyébként legutóbb helyeztek fel Dél-Afrikában az Internetre, mégpedig Cholnokyt a dél-afrikai algakutatás atyjának nevezve. (Születése századik évfordulóján jó összefoglalást jelentettek meg róla a *Botanikai Közleményekben*, bár arról

így nyilvánvalóan csak egy szűk szakmai közönség szerezhetett tudomást).

Méltó jelentőségében hozzájuk George Herzog (alias Herzog György, 1901–1983), Kodály egykori tanítványa, aki az USA-ban a primitív zenekutatás egyik jelentős alakjává nőtte ki magát, főleg magas szintű zenei lejegyzési tudása folytán. Számos kisebb afrikai írást jelentetett meg, libériai terepmunka nyomán viszont egy terjedelmes proverbium-gyűjteményt is kiadott önálló monográfia formájában (1936), több világhírű kutatóval működött együtt.

Igen értékesek, bár napjainkban kevésbé hasznosulnak Bendefy-Benda László (1904–1988) magyar afrikanisztikai tudománytörténeti kötetei (1-3. kötet, 1934), aki a harmincas években egy etiópai Afrika-expedíció megvalósítását kezdeményezte, de a vállalkozás végül nem valósult meg. Az Angliába került Listowel Judith bárónő, egy ideig az akkoriban szerepét betöltő 7. Earl Listowel, egykori afrikai gyarmati kormányzó felesége, éppen 100 évet élt (1903–2003), jeles tette, hogy egy Angliában igencsak figyelmet keltő könyvnek még a címével (*The Other Livingstone*, 1974) is próbálta jeles honfitársa (Magyar László) személyére irányítani a figyelmet. Bár a Néprajzi Lexikonban szerepel a neve, Magyarországon alig tudnak Ladislav Segy (Szécsi László, 1904–1988) létezéséről, aki több könyvet írt a primitív (afrikai) művészetről, és egy afrikai művészeti galériát is alapított New Yorkban. És ne feledkezzünk meg a mindössze 38 évet megélt Rejtő Jenőről (1905–1943), aki 31 regénye közül legalább 9-nek az esetében Afrikát választotta színhelyül, s itt-ott ironikus stílusán is átsüt egyfajta sajátos terep- és kultúra-ismeret. Ladislav Farago (1906–1980) végképpen ismeretlen itthon, az angol tudományosság viszont számon tartja, hiszen újságíró történészként bejutott az olasz-etióp háborúba, és két máig idézett, emlegetett könyvet írt személyes élményeit és történészi megjegyzéseit összeötvözve.

Almásy László neve (1895–1970) természetesen ma (a filmet követően) mindenki számára ismerősen cseng. Jellemző módon három fontos Szahara-feltáró könyvének nincs új kiadása, bár az OSZK MEK elektronikus gyűjteményében szerencsére mindhárom megtalálható. Almásy azonban írt néhány igencsak eldugott helyen megjelent, idegen nyelvű, Afrika-érdekű publikációt is, amelyek begyűjtése megtörtént, felhelyezése folyamatban van. Hadd említsük meg, hogy Almásy mellett indult el a jeles magyar földrajztudós, Kádár László (1908–

1989) pályája is, hiszen Kádár sivatagi tanulmányainak forrása az a tény, hogy 1933-ban együtt dolgozhatott Almásyval Afrikában, éppen a Zarzura oázis keresése során.

Afrika azonban betört a magyar irodalomba is. A mártír költő, Radnóti Miklós (1909–1944) nevezetes fordításkötete, *Karunga, a boltak ura*, amely halála évében jelent meg, mindenkori számára ismert. És az is, hogy az Afrika-téma költészetében is nyomot hagyott. Már kevésbé került a közfigyelem középpontjába az, hogy Faludi György (1910–2006) kényszerű emigrációja során számos hónapot töltött Marokkóban, amelynek története életrajzi jellegű munkájában (*Pokolbéli vig napjaim*) bukkan fel, de egy ciklus vers írására is készítetik az ottani élmények. Ignácz Rózsa (1910–1979) három könyvében is Afrikában jár (útikönyv, regény, gyerek-könyv). Weöres Sándor (1913–1989) költészetét elkíséri a primitív verselési formák iránti érdeklődés, de ezenkívül fordít, folklórt is, afrikai költőket is. Cseres Tibor (1915–1993) egy novellájának színhelye Afrika. Amint Jókai Anna is egy kisregényében Afrikába viszi a szereplőit. Néhány emlékezetes élménybeszámolóra (Lángh Júlia, Da Silva Katalin, Diallo Julianna) kell még felhívunk a figyelmet. Hárs Ernő (1920) már a jeles műfordítók sorát indítja, társszerkesztője és fordítója a két kötetes *Fekete lángok* c. gyűjteményes kötetnek (1986, 1989), de ő fordítja magyarrá Camões *Lusiadák* c. művét, a portugálok nemzeti eposzát is, amelyben Afrika is bőséggel helyet kap. Néhány saját versében nyomon követhető afrikai érdeklődése.

Itt kell sorra vennünk a hazai irodalomtudomány adalékait. Kétségtelenül az hetvenes években megkezdett Világirodalmi Lexikon mintegy gyűjtőpontjává válik, mégpedig a tömeges szócikk-igény folytán, az afrikai irodalmi tájékozódásnak. Első menetben Keszthelyi Tibor (1932–1993), később az első magyar afrikai irodalomtörténet elkészítője (1971) és a *Fekete lángok* két kötetének társszerkesztője, majd Páricsy Pál írja a kisebb-nagyobb szócikk-szövegeket, utóbb Kun Tibor frankofonista Pécsről, Lévai Béla nyelvész Debrecenből és jelen cikk írója csatlakozik a lexikon stábjához. De a már említett Hárs Ernő is szerepet vállal néhány esszé erejéig az afrikai irodalom hazai megismertetésében. Tóth Éva költő egyrészt a Szungyata eposzról ír fontos elemzést, és részleteket is fordít a műből, másrészt közreadja Agostinho Neto verseit magyar nyelven. A legkiemelkedőbb eredményeket az irodalomtudomány területén azonban Gergely Ágnes mutatja fel: monográfiát készít Christophfer Okigbo,

Petőfihez vagy Radnótihoz hasonlóan mártírhalált halt, nigériai ibo költő művészetéről (1985). Kiadja a nigériai költők fordítás-antológiáját (1977) és Okigbo válogatott kötetét (1989). Fialat irodalmárok (Gúti Erika, Gyuris Kata, Horváth Miléna, Kármán Marianna, Krajnik Ildikó, Parrag Judit, Speidl Bianka, Tóth Réka, Varga Róbert és mások) különféle területeken tevékenykednek. De itt sem szabad megfeledkeznünk a magyar származású Riesz Jánosról (ma is így írja a nevét), aki hosszú időn át a bayreuthi egyetem rektor-helyetteseként volt a magyarok mindenkori barátja, s mellesleg a nemzetközi frankofón afrikai irodalmi kutatások egyik európai vezéralakjává vált. Munkássága rendkívül kiterjedt, bár itthon alig ismert.

Az egyiptológia két jeles alakjáról sem szabad megfeledkeznünk. A harmincas évek végén indul Dobrovits Aladár (1909–1970) és Wessetzky Vilmos (1909–1997) pályája. Később fordul Afrika felé viszont a nemrégiben elhunyt, hosszú éveken át Kölnben Afrika-kutatóként működő nyelvész, Fodor István (1920–2012), aki feldolgozza Magyar László kimbundu nyelvi adalékait, megírja a bantu nyelvek enciklopédiáját, és nagy figyelmet keltező, hosszadalmas nemzetközi vitát folytat az afrikai nyelvek lényegében máig megoldatlan rendszerezése (klasszifikációja) témakörében.

De a múlt eme vázlatos, bár rendkívüli gazdagságot érzékeltető felvillantása után vegyük még számba azt, hogy milyen tudományterületek azok, amelyekben megjelenik, szerepet kap az afrikai tematika. Hozzátevé persze, hogy a kezdetektől máig ívelően vélhetően több száz (!) tudományos és kulturális folyóirat, periodika, havi és hetilap anyagát kell(ene) még átnézni, mert figyelmet érdemlő közlemények tömege rejlik bennük. Egyetlen példa: a Gyulai Pál szerkesztette *Budapesti Szemle* 1900-es évfolyamában (nyilván a második angol-búr háború, 1899–1902, hatására) egy összességében monográfia terjedelmű, öt részes tanulmányosorozat jelent meg, amelyet akár könyv-alakban újra megjelentethetnénk, hiszen, mint egy modern ország-ismertető kötetből, belőle a korabeli Dél-Afrikáról szinte minden lényeges megtudható.

Ami a hazai történettudományt illeti, Sík Endre nevét említettük már. Még az ő idejében (1965 és 1990 között) pályájukat megkezdve publikáltak, főleg gyarmatosítás kori témákat feldolgozva: Kende István, Borsányi Károly, Salgó László, Ágh Attila, Balogh András, Benkes Mihály. Majd az ő nyomdokainkon elindulva Búr Gábor vagy a pályaelhagyó Lugosi Győző és Bede Rita. Továbbá főleg újkori

történelemmel, politológiával foglalkozva: Csizmadia Sándor, Tarrósy István, Szabó Lóránt. Itt kell figyelmet szánunk a szegedi mediterrán kutatás vonulatára, amelyet J. Nagy László professzor indított meg évtizedekkel ezelőtt, egy jeles könyvsorozat is megteremtve. Tanítványai közül Ferwagner Péter Ákos észak-afrikai témákkal (is) foglalkozik. Szélinger Balázs viszont jeles etiopistává nőtte ki magát. A legújabb nemzedékek figyelme igen tágas: a napi politikatörténeti eseményektől (kenyai zavargások, terrorisztikus diktatúra Zimbabweban, szomáliai kalózok, arab tavasz stb.) a zulu orális történelemig (lásd Világi Dávid PhD értékű szakdolgozatát) vagy az angol-búr háborúig (többben is) terjed, egyébként gazdag írásos anyagot is eredményezve. A gazdagon sorjázó politológiai (diplomáciai, katonapolitikai, rendfenntartási, gazdaságpolitikai stb.) elemzések szerzői többek között: Besenyő János, Erdős Attila, Glied Viktor, Hetényi Soma Ambros, Hettyey András, Illés Zoltán, Komár Krisztián, Marsai Viktor, Morenth Péter, Suha György, Szijj Dóra, Tarrósy István. Utóbbi egyúttal a jeles *Afrika Tanulmányok* folyóirat alapító és tulajdonos-szerkesztője, másrészt lényegében az ő nevéhez fűződik a Pécsi Tudományegyetemen létrehozott Afrika Kutatóközpont.

A hazai földrajztudomány és térképészet is szerepet vállalt és vállal az afrikanisztika területén. Fodor Ferenc művét már említettük. Gábris Gyula természetföldrajzi kutató az, aki gazdag munkássággal rendelkezik kontinensünk vonatkozásában (művei rendre felkerülnek a Tudástárba). Probáld Ferenc nevét társszerzőkkel készült gazdaságföldrajzi könyve kapcsán kell, hogy említsük. Lerner János, aki egykor földrajzi turizmussal foglalkozott, több népszerű Afrika-kiadvánnyal, valamint témába vágó tévé-műsorok szerkesztésével gazdagítja ismeretvilágunkat. Rédei Mária terjedelmes migráció-monográfiája (lásd már a Tudástárban) számos afrikai kérdéskört is érint. Nem feledkezhetünk meg Kubassek János sokirányú, részben népszerűsítő tevékenységéről (lásd többek között Afrika földrajzi és történelmi leírását tartalmazó kötetét, Almásy monográfiáját, valamint az időközben elhunyt Balázs Dénes alapította, ma már Kubassek által irányított *Földrajzi Múzeum Tanulmányok* kiadványsorozatának számos cikkét, továbbá gazdag saját afrikai vonatkozású publikációs tevékenységét). Erdős Ferenc pécsi földrajzprofesszor könyve Afrika közlekedéséről (2011) az utolsó évek egyik legnagyobb hazai afrikanisztikai eredménye, amelyet célszerű volna idegen nyelven is közreadni,

mivel hasonló jellegű vállalkozást a nemzetközi szakirodalomból sem ismerünk. Külön hangsúllyal kell megemlékeznünk Nemerkenyi Zsombor fiatal térképész kutató Magyar László kutatásairól, aki pl. az Interneten is megtalálható doktori dolgozata függelékében közreadta a Magyar könyvében említett helynevek mai megnevezésének, vagyis ezek egy részének oly régóta várt listáját. Török Zsolt viszont Almásy térképészeti munkásságát vette célba. Almásy-könyve afféle fiktív önéletrajz, amely számos tanulságos dologgal szolgál.

Az afrikai nyelvészet terén is említhetünk (természetesen Fodor István mellett) neveket: mindekenélőtt a szuahélistákat, a sajnálatosan idő előtt eltávozott Füssi Nagy Gézát és Lévai Bélát, illetve jelenlegi reménységünket, T. Horváth Attilát (mindegyikük bantuisztikával is foglalkozott, illetve foglalkozik). Mindemellett érdemes számba venni azt is, kik és milyen afrikai nyelvi ismeretekre tettek szert. A szahélisták mellett említhetjük az ugyancsak korán eltávozott Ecsedy Csabát, aki vélhetően bizonyos szinten ismerte a szudáni hegyi burun nyelvet. Sebestyén Éva Magyar László-tanulmányai, illetve angolai terepmunkái kapcsán meg kellett, hogy ismerje a kimbundu nyelvet. A nemrégiben elhunyt kiváló néderlandista Bernáth István egy kötetre való szöveget fordított afrikanszból. Régi Tamás tanzániai-etiópiai terepmunkája során nyilván szembesült ottani kis nyelvekkel. Füssi Nagy Géza nevelt lánya, a máris könyvet és jó tanulmányokat publikáló Horváth Beáta, aki férjével Kenyába költözött, vélhetően ugyancsak ismeri bizonyos szinten a szamburu nyelvet. A Franciaországban folkloristává lett, újabban azonban itthon élő Görög Veronika egykori terepmunkái kapcsán nyilván jól ismeri a nyugat-afrikai bambara nyelvet. A szintén Franciaországban afrikanistává vált Zempléni András egykori terepmunkái kapcsán a nyugat-afrikai szenufo nyelvet sajátíthatta el. Ormos István (az arab mellett) a régi etiópiai nyelvek (ge'ez, amhara) tudós ismerője. Az észak-afrikai iszlámmal foglalkozó kollégák (Iványi Tamás, Szombathy Zoltán) nyilván mély ismeretekkel rendelkeznek az arab nyelv terén. Tegyük hozzá, a még fiatalember Illés Zoltán, Szudán szakértője indulásképpen ugyancsak arab szakot végzett. Simon Róbertnek, a Korán fordítójának is mély arab nyelvi ismeretekkel kell rendelkeznie.

Ami a zenét illeti, Bartókon kívül nem feledkezhetünk meg a Svéd Akadémia tagjává választott Ligeti Györgyről sem, aki többek között Kárpáti János tudósítása szerint foglalkozott az afrikai ha-

gyománys zenével, sőt, zenéjében az afrikai zene hatása is nyomon követhető. A zene- és táncudomány területén is találhatunk eredményeket: Kárpáti János Marokkóban, Sárosi Bálint Etiópiában gyűjtött, Vadasi Tibor és Martin György ugyancsak Etiópiában rögzített a magyarok feltalálta táncírással helyi táncokat. Említettük már George Herzog nevét, aki viszont különféle gyűjtések zenei átírásában segédkezett. A magyar népzeneudomány legjelentősebb tette azonban kétségkívül a Borsai Ilona és Tóth Margit által kettesben végzett kopt zenei vizsgálatok és átírások terén következett be. Borsai igen korai távozása nyomán, a nemrégiben, igen idős korában elhunyt Tóth Margit teljesítette be végül is a nagy művet, évtizedes munka nyomán egy, a régi kopt zenei hagyományokat lekottázó hatalmas gyűjteménnyel, amely mára világraszóló eseménye lett ennek a tudományterületnek. Brauer-Benke József az afrikai hagyományos zenei hangszerekről írt cikkeket és könyvet.

A tágan értelmezett néprajzi szakmát (etnográfát, etnológiát, kulturális és társadalomantropológiát, folklorisztikát) illetően a sor viszonylag gazdag, bár jelezzük, hogy az adatok feltárását már az előbbieknél során megkezdtuk, gondoljunk Magyar László, Teleki Sámuel, Torday Emil expedícióira, illetve munkásságára. A sort a sok más szeretett kollégánkhoz hasonlóan nemrégiben elhunyt Vajda László müncheni etnológia-professzorral kell folytatnunk, akinek tanítványa, Bodrogi Tibor viszont itthon jeleskedett (lásd pl. *Afrika művészete* c. kötetét). Vajda másik, már müncheni tanítványa, Tollas Tibor felesége, Kecskési Mária legutóbbi teremunka-monográfiáját adta közre, de korábban a város (München) etnológiai múzeuma munkatársaként több terjedelmes, önálló monográfiával felérő kiállítási katalógust is írt. Az őket követő fiatalabb, mára már hatvanas-hetvenes nemzedék körébe tartozik: Ecsedy Csaba, Füssi Nagy Géza, Sárkány Mihály, az afrikanisztika területére olykor-olykor kirándulást tevő Voigt Vilmos vagy éppen e beszámoló szerzője. Az általunk szervezett első hazai nemzetközi afrikanisztika konferencia idején (1982) csatlakozott hozzánk Vidacs Bea, aki utóbb az USA-ban tanult. Érdekes szociológiai jellegű monográfiát készített a foci kapcsán Kamerunról. Ugyancsak ez idő tájt indult Borsos Balázs pályája, aki Móga Jánossal közös afrikai útjukról írt könyvet, majd a néprajzi fotózással, illetve a Teleki-expedícióval foglalkozott. Újabb az általános és alkalmazott magyarországi kulturális antropológia felől az afrikanisztika területére át-

szakosodott A. Gergely András írásos működésére figyelhetünk fel.

A fiatalokról szólva azt kell látnunk, ma a praktikus területek, diplomácia, gazdaság, a politológia, idegenrendészet, államigazgatás jelent nagyobb vonzerőt. Talán csak a Néprajzi Múzeumban tevékenykedő, észak-afrikai kultúrák iránt érdeklődő és jó ideje Torday Emillel foglalkozó Földessy Edina, a máris jeles afrikai terepmunkákat megvalósító Régi Tamás, az ugyancsak több afrikai területen, de leginkább Kongóban terepmunkákra vállalkozó Szilasi Ildikó vagy az antropológiai érdeklődése kapcsán számunkra ismert Lerner Balázs nevét tudom itt említeni. Viszont támadt – ifjú néprajzi gyűjtőinkkel összefogva – néhány jeles néprajzi fotós (Lóránt Attila, Lantai-Csont Gergely stb.). Ami a néprajzi szakmát illeti, természetesen nem feledkezhetünk meg a külföldre szakadt, onnan mostanában részben hazatért tudóstársainkról sem. A már említett Vajda-tanítvány, majd kollégává avaszták Kecskési Máriáról, a hosszú időn át Párizsban működő, mára hazatért Görög Veronikáról és Zemléni Andrásról, a korábban a zürichi múzeumban tevékenykedő Szalay Miklósról van többek között szó. Ők valamennyien kiemelkedő teljesítményt nyújtottak az elmúlt évtizedekben, és publikációk, könyvek sorával gazdagították a magyar tudományosságot.

Nincs mód itt felsorolni és ismertetni az ókortudomány, illetve egyiptológia hazai jeles képviselőit, illetve azok műveit, az alapító Mahler Ede és Dobrovits Aladár nevéhez most csak Kákossy László és Török Lászlót nevével fűzzük még hozzá. Előbbi, mint az ELTE tanszékvezetője nemcsak jeles műveket hozott létre, de lényegében iskolateremtő személyiségként vonult be a magyar tudományosság történetébe, a hazai egyiptológia publikációiban is igen gazdag újkori élettörténete nem kis részben az ő tevékenységének köszönhető. Török László akadémikus nubiológiai (Meroe, romváros Szudánban!) munkássága pedig rendkívüli gazdag eredményei kapcsán érdemel külön említést. (Reménykedünk, hogy művei jelentős része esetében módjában áll majd engedélyt adni arra, hogy tudástárunkban azokat elhelyezzük).

Észak-Afrikára tekintettel mindenképpen említenünk kell a hazai arabisztika szerepkörét. Két tanszékünk is van (ELTE, Pázmány Egyetem). Tudomásunk szerint e két egyetemről a következő kollégák foglalkoznak (többnyire érintőlegesen) észak-afrikai vonatkozású témákkal is: Fodor Sándor, Iványi Tamás, Szombathy Zoltán, Tüske László, Ormos István, Dévényi Kinga. A korábban

akadémiai intézetben tevékenykedő Simon Róbert, a szakmailag legtökéletesebb magyar Korán fordítója és magyarázója viszont többek között egy terjedelmes monográfiát írt az észak-afrikai arab (vagy berber?) származású Ibn Khaldúnról, akit a modern történettudomány megteremtőjének tartanak (Simon Ibn Khaldún nagy elméleti könyvét is lefordította, de kiadott egy kötetnyi egyiptomi mesét is).

A közgazdaságtudomány területén nagy keletje volt Afrikának a hatvanas-hetvenes, sőt, még a nyolcvanas években is. Ma már alig esik szó Bogárn Józsefről, aki egy kétségkívül túl elméleti és túl vastag opust produkált a fejlődő világ gazdasági fejlesztésének kérdéseiről. Hasonlóan gazdag Simay Mihály életműve is a fejlődő országokkal kapcsolatos elemzéseket tekintve. Annál népszerűbb ma is Szentés Tamás életműve, aki a hatvanas években – tanzániai professzorkodás után hazatérve – olyan műveket írt, főleg az elmaradottság és fejlődés kapcsán, amelyek 8-10 nyelven is megjelentek (többek között még arabul is). Szentés számos kisebb-nagyobb publikációban is foglalkozik Afrikával, mára azonban érdeklődéséből csak a fejlődés-témakör maradt meg. Akik kitarítottak az Afrika-téma mellett, azok közül elsősorban Balázs Juditot és esetleg Kiss Juditot említhetjük. (Szentés és Balázs is valamennyi publikációját felajánlotta a Tudástárnak, Balázs Judittól már néhány felhelyezésre került).

A magyar szakemberek (néha publikációkban is tettest öltő) szerepet vállaltak Afrika újkori építészetében és városrendezésében. Két nevet említhetünk most: Huszár László (1932–2007) mint a ghánai Kumasi egyetem tanára egy egész tartomány valamennyi városának rendezési tervét készítette el, épületeket is tervezve, és minderről egy angol partnerrel közös könyvet adott ki. A másik említésre méltó jeles építész Polónyi Károly (1928–2002), aki 1963-tól majd húsz éven át dolgozott Afrikában (előbb ő is a ghánai Kumasi egyetemi tanárként megszervezte a posztgraduális képzést, illetve többalakos típusházakat tervezett, majd Nigériában Calabar város rendezési tervét készítette el, utóbb rövid algériai tartózkodás követően néhány évet még Etiópiában töltött, itt pedig elkészítette a főváros fejlesztési tervét, és megtervezte a Forradalom Terét). Tapasztalatairól magyar és angol nyelven is könyvet adott ki.

A természettudományok terén is van mondani valónk. Az algológus Cholnoky Béláról már tettünk említést. Vojnits András biológus kollégánk Afrika természeti környezetét, környezetvédelmi gondolatait közlő írásait és könyveit említhetjük. Pócs Tamás akadémikus Tanzániában tett botanikai fel-

fedéseiről kellene itt bővebben szólnunk, ha volna rá módunk. Galács András, az őslénytan tudósa néhány cikkben afrikai leleteket elemz. Tudomásunk van még arról, hogy az ELTE biológusai foglalkoznak afrikai állatok és növények rendszertani kérdéseivel. Tevékenységük írásos eredményeinek felderítése ugyancsak soron következő feladatunk. Guman István csillagász viszont jeles művet írt a dogonok csillagászati ismereteiről és mitológiájáról (a könyv már megtalálható a Tudástárban). A minap jutott tudomásunkra, hogy Entz Boldizsár, Ghána tb. konzulja édesapja, Entz Béla 1966 és 1974 között mint hidrobiológus ENSZ-szervezetek megbízásából Ghánában, majd Egyiptomban tevékenykedett, és utóbb eredményeiről számos művet írt. Publikációinak begyűjtése most kezdődik meg.

Létezik Magyarországon néhány szakértője a trópusi orvoslásnak is. Egykoron a László Kórházban működött egy ilyen osztály Várnai Ferenc professzor vezetésével. Napjainkra a téma felelőse Várnai egykori tanítványa, Axmann Ágnes (mindkettőjük jeles könyvet publikált a témakörből).

Nagy jövő áll(hatna) a hazai agrártudományok képviselői előtt, már akik a trópusi földművelés, állattartás, élelmiszertermelés területén szeretnének működni. Végtelen kár, hogy a Szent István Egyetem lényegében felszámolta egykori világhírű tanszékét. A már elhunyt Varga János professzor, a volt intézmény alapítójának munkássága felderítendő. Hasonló a helyzet az egyik legszorgalmasabb, afrikai terepen (Etiópia, Tanzánia) is működött, bár igen korán elhunyt agrárkutatóval, Obszut Józseffel, aki ennek a tanszéknek a neveltje volt, és akinek sárospataki leszármazottait is még fel kell derítenünk. De nem feledkezhetünk meg a gödöllői egyetem egykori rektoráról, a franciás műveltségű Petrasovits Imréről sem, aki többek között a *Magyar Tudomány*ba is írt tanulmányt az afrikai agrárium fejlesztésének kérdéseiről. A ma is tevékeny kollégák közül elsőként a nemzetközileg széles körben ismert és aktív Kanizsay Endre professzort (az egykori Trópusi Tanszék munkatársát) kell említenünk, akinek gazdag tevékenységét nyilván meg kívánjuk jeleníteni a Tudástárban. Hasonlóképpen számítunk Kanizsay egykori kollégája és utódja, Pekli József együttműködésére. De említenünk kell Kanizsay doktoranduszát, Juhász Péter Gergelyt is, aki Kanizsayhoz hasonlóan részese konkrét afrikai földművelési és állattartási próba-üzemeléseknek.

Körképünk végére csemegét tartogattunk. Napjainkban jelent meg a regényíró és művelődéstörténész Szalay Károly könyve a történelem előtti kor

kultúrájának egyik legizgalmasabb jelenségvilágáról, a sziklarajzokról (*Írott sziklák, festett barlangok*). E műben természetesen az afrikai anyag csak az elemzéseknek kisebbik részét adja. Viszont igen kevesen tudják, mert ugyan a számítógépen igen sokan, ahogy ma mondják, napjában több órán át szörföznek, de vajon ki áll meg akár egy pillanatra is olyan honlapoknál, amely afrikai (mi több, az Almásy látogatta Uweinat) sziklarajz anyagának felderítését és újabb kori vizsgálatok anyagát teszi közzé. Nos, ébredjünk, a sziklarajz-kutatás, pontosabban dokumentáció egyik legjelesebb és nemzetközileg is igencsak ismertté vált képviselője a magyar Zboray András, aki az Almásy-féle területek szűkebb és tágabb körzetében mintegy 800 barlangban több mint 100.000 felvételt készített, megtévezve ezt néhány jeles írásos publikációval (anyagának egy gazdag részét CD-n tette közzé) – megvalljuk, jó kapcsolatainkban bízva reménykedünk, hogy ezt az anyagot (akár teljességében) elhelyez(het)jük majd a Tudástárunkban.

(*Lapzárta után érkezett*: Sáfrány József filmrendező, Afrika-szakértő, az egykori Teleki-émlékexpedíció egyik résztvevője legutóbb felajánlotta, megoldja, hogy a tévé kebelében készült Afrika-filmjei felkerülhessenek a tudástárba /már tudjuk, 51 rövidebb-hosszabb, művelődéstörténeti értékekkel telt alkotásról van szó/ – állunk elébe... Zenei anyagokat is elfogadjunk!)

Praktikus megjegyzések

Vázlatos bemutatásunk (egyfajta kis magyar afrikanisztikai tudománytörténet) befejeztével úgy véljük, talán nem véletlen, hogy akarva-akaratlanul belemerültünk a szemünk elé táruló csodálatos világ adalékaiba, az afrikai tudományok terén is, íme, ilyen gazdagnak mutatkozó magyarhoni könyves vitrinek látványába, az általuk nyújtott, sokféle vezető, sokféle tudományágat sodrásával magával ragadó ismeretanyagba. Azonban eme vázlatos szemlénk után egy kicsit még vissza kell térnünk gyakorlatibb kérdések felé.

Eredmények, további feladatok, pénzügyi szükségletek

1.) Az AHU MATT szerkesztőség eddigi eredményei:
= mintegy 214 tétel került fel eddig az Internetre (közöttük több mint 30 monográfia szintű könyv),

= szeretnénk ezt a számot az idei év, vagyis 2014. végére 6-700-ra felvinni az előkészítés folyamatába került írásművek köréből,

= széleskörű könyvtári munka alapján hatalmas anyaggyűjtés nyomán kb. 30.000 oldal xerox másolat, illetve könyv vár digitalizálásra,

= felmérés szerint legalább 120 régi és újabb folyóirat feldolgozására volna szükség (ezekből tucatnyi az ARCANUM Kft. jóvoltából már elektronikusan rendelkezésre áll, csak a feldolgozásuk szükséges).

2.) Ami a Tudástár elismertségét illeti, ez kiderül abból is, milyen nagy számban vállalták hazai szakemberek a szerkesztő bizottsági tagságot. De kiderül ez a (műveikkel) csatlakozottak nagy számából is (ezt a mellékletet itt most nem áll módunkban közétetni).

3.) Ami napi tevékenységünket, illetve feladatvégzésünket illeti, igen időigényes folyamatos tevékenységet igényel az élő szerzőkkel való kapcsolattartás, illetve az elhunyt szerzők örököseinek megtalálása, ez időnként eléggé nehéz feladatokat ró a szerkesztőségre. Utóbbiakkal egyébként a jogok megszerzése miatt szükséges a kapcsolatok kialakítása.

4.) Elkészült szerkesztőségi munka eredményeként a magyar afrikanisták (igencsak szélesre vont körű) kronológiája (születési év szerinti sorrendben) (lásd az Interneten), amely a szerzők nagy száma folytán is világosan mutatja a magyar „afrika(nisztika)i tudományosság” meglepően nagy volumenét. A lista azonban természetesen további bővítésekre, pontosításokra, kiteljesítésekre szorul.

5.) Vélhetően hasznos forrásul szolgálhat majd az a könyvjegyzék is, amely egy máris ezernél több adatot magába foglaló, de állandó bővülő könyv-, illetve önálló folyóiratszám-listát (Magyar afrikanisztikai bibliográfia) képez, és amely már ugyancsak felkerült a honlapra. Ugyanakkor a Tudástár szerkesztőinek önálló munkájaként, új adaléku szolgálhatnak – megmutatva a magyar afrikanisztikai kutatások dimenzióit – a Tudástárba már bekerült szerzői életrajzok, életrajzi adalékok, illetve szerzői műlisták (bibliográfiák).

6.) Amint az AHU elnökének felkérésére készült jelentésünkben is megírtuk, a Tudástár nagyobb nagyságrendű kiteljesítéséhez pénzügyi segítségre van szükség, hiszen ennek az elektronikus könyvtárnak a megteremtése két ember bármely nagy lelkesedéssel végzett munkája alapján is fizikailag lehetetlen.

7.) A Tudástár továbbfejlesztésének költség-, illetve honorárium-igényei a következők:

= személyi kiadások: külső megbízással anyagok előkészítése,

- = technikai eszközök (számítógép esetleges új munkatárs(ak)nak, A/3-as szkennel, külső memóriaegység),
- = folyamatos xerox-másolások könyvtárakban (még nem digitalizált folyóiratok, könyvek),
- = könyvtári szkennelések – bizonyos publikációk csak a nemzeti könyvtárban találhatóak meg (OSZK nem kölcsönöz, régi könyveket nem engedi xeroxozni, a szövegfelismerővel végzendő digitalizálás viszont igen költséges esetükben, oldalanként: 120.- Ft.),
- = szerkesztőségi munkálatok elvégzése (szkennelés, formázás, javítás, stilizálás, a honlapra való felhelyezés előkészítése, adatlap kiállítása, továbbá önálló anyagok: pl. személyi bibliográfiák, életrajzok, tartalmi annotációk, új anyagok készítése, előkészítése stb.),
- = új írásművekből (friss kéziratokból) évente az AHU MATT ÉVKÖNYV összeállítása, mint a szerkesztőség önálló, elektronikus kiadványi vállalkozása.

Kiknek készül(het) tehát – összegezve – az AHU MATT folyamatosan gazdagodó könyvtári anyag?

- Általában a széles hazai nagyközönség számára, hiszen a különféle életkori rétegekben mai is nagy számban találhatóak olyanok, akik kedvelik az utazási regényeket, nem is említve a kifelé irányuló tömeges turizmust,
- = az iskolai tanuló ifjúság számára (nem kizárva még az általános iskolásokat sem),
  - = a közoktatásban tevékenykedő tanárok számára, különös tekintettel a történelem, földrajz és irodalom szakos pedagógusokra,
  - = a mind nagyobb számú hazai afrikai irányultságú civil szervezetek (egyesületek, baráti körök, klubok stb.) lelkes tagsága számára,
  - = a különféle elméleti és gyakorlati szakemberek számára, nem kizárva soraikból sem a kutatókat vagy egyetemi oktatókat, sem a diplomátákat, orvosokat, mérnököket, gazdasági szakembereket, kereskedőket, sem a leendő szakembereket, a téma iránt érdeklődő, esetleg évfolyam- vagy szakdolgozatot író, PhD disszertációra készülő egyetemi-főiskolai hallgatókat,
  - = a beláthatatlan körű külföldiek számára, amennyiben megnövekszik a Tudástár idegen nyelvű gyűjteménye.

Milyen szerepet tölthet be végül is az AHU MATT elektronikus könyvtár?

A magyar művelődéstörténet egy eddig árnyékba, helyenként egyenesen ismeretlenségbe vesző részterületének a feltérképezése, így akár *hungarikának* minősíthető terepmunka-, illetve kutatói, orvosi, mérnöki stb. teljesítmény fényre hozása,

= a hungarikák és más magyar afrikanisztikai eredmények esetében annak tudatosítása, hogy magyar teljesítményről van szó (így még Basil Davidson nemrégiben majd' száz évesen elhunyt brit tudós is, mellesleg a magyarok nagy barátja, Torday Emil hazánkfiát eleinte belga kutatónak vélte),

= hozzájárulás az országimázs emeléséhez itthon (tekintettel arra, hogy az eddigieknél sokkal nyilvánvalóbbá válhat, a magyar afrikai érdeklődés nem csak nagyszámú utazási könyv megjelentetéséből tevődik össze),

= hozzájárulás az országimázs emeléséhez külföldön (tekintettel arra, hogy a magyar afrikanisták idegen nyelvű írásművei is fokozatosan bekerülnek majd a Tudástár anyagába, így nyilvánvalóvá válik, hogy Magyar László vagy Torday Emil után is születnek jeles magyar eredmények, fontos publikációk ezen a területen),

= hozzájárulás az országimázs emeléséhez Afrikában (tudjuk, hogy Sík Endre monumentális, négykötetes *Afrika története* mára elavult, azonban számos afrikai országban ma is nagy a keletje, így e műnek a felhelyezése ugyancsak szimpátiát kelthet Magyarországra iránt),

= az előző szempontból következik a következő: az afrikai-magyar kapcsolatok elősegítése (hiszen a kis Magyarország minden Afrika iránt megnyilvánuló publikációs tette – főleg idegen nyelveken, de magyarul is azok számára, akik nálunk tanultak – nem a volt gyarmatosító, hanem egy leendő kedves partner ország gesztusának számít),

= az afrikai-magyar kapcsolatokat idővel azzal is elősegíthetjük, ha külön rovatot nyitunk az egykor nálunk tanult afrikai kollégák számára (máris rendelkezünk a nálunk kandidátusi fokozatot szerző Peter Adwok Nyaba, Dél-Szudán felsőoktatási minisztere kenyai emigrációban írott angol nyelvű könyvével).

Záró megjegyzés: 2014. február végével a honlap látogatóinak száma az érdemi indulástól (2013. június) eltelt kb. 8 hónap alatt: kb. 220.000. Másrészt a Magyar Afrika Társaság elnöke legutóbb megbízást adott a honlap szerkesztőjének arra, hogy a már

működő afrikai tudástár alapján készítse elő a *Latin-Amerikai Tudástár* megindítását is.

Érd, 2013. augusztus 17.

(módosítások: 2014. február 28, illetve március 7.).

Melléklet

Szerkesztő Bizottság/Editorial Committee

Elnök/Chairman:

BALOGH Sándor

Felelős szerkesztő/Editor:

BIERNACZKY Szilárd

Társ szerkesztő – főmunkatárs:

A.GERGELY András

Társ-szerkesztők/Co-Editors:

BALÁZS Judit

BÚR Gábor

TARRÓSY István

Technikai szerkesztő/Assistant Editor:

B. WALLNER Erika

PÓCS Tamás (akadémikus, Eszterházy Károly Főiskola)

PUSZTAI Gabriella (igazgató, Kunszentmárton, Helytörténeti Múzeum)

SÁRKÁNY Mihály (ny., MTA Néprajzi Kutatóintézet)

SUHA György (Wekerle Sándor Üzleti Főiskola, Gambia tb. főkonzul)

SZABÓ Loránd (Pécsi Tudományegyetem Újkortörténeti Tanszék)

SZENTES Tamás (akadémikus, Budapesti Corvinus Egyetem)

SZILASI Ildikó (Pécsi Tudományegyetem)

SZOMBATHY Zoltán (ELTE BTK Arab Tanszék)

T. HORVÁTH Artila (BME Könyvtár)

TARRÓSY István (Pécsi Tudományegyetem Afrika Kutatóközpont)

TÖRÖK László (akadémikus, MTA Régészeti Intézet)

VOIGT Vilmos (professor emeritus, ELTE BTK Néprajzi Intézet)

VOJNICH András (PhD, biológus, nyug. kutató)

A Szerkesztő Bizottság tagjai/Members of the Editorial Board

A.GERGELY András (MTA TK Politikatudományi Intézete)

BALÁZS Judit (Nyugat-Magyarországi Egyetem)

BALOGH Sándor (az Afrikai-Magyar Egyesület elnöke)

B. WALLNER Erika (Mundus Novus Könyvek Kiadó)

BESENYŐ János (Honvédelmi Minisztérium)

BENKES Mihály (ny., ELTE Társadalomtudományi Kar)

BIERNACZKY Szilárd (ny., Károli Gáspár Ref. Egyetem, ELTE BTK)

BORSOS Balázs (MTA Néprajzi Kutatóintézet)

BÚR Gábor (ELTE BTK Történeti Intézet)

FARKAS János (ELTE TTK Biológiai Intézet)

GÁBRIS Gyula (emeritus, ELTE TTK Földrajzi Intézet)

ILLÉS Zoltán (Budapesti Corvinus Egyetem)

KANIZSAY Endre (c. egy. tanár, ny., Szent István Egyetem Trópusi Intézet)

KUN Tibor (ny., Pécsi Tudományegyetem Közgazdasági Kar)

MISZLIVETZ Ferenc (Budapesti Corvinus Egyetem)

MORENTH Péter (Afrika Holding Zrt.)

PARAGI Judit (Budapesti Corvinus Egyetem)

Elérhetőség:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
SZERKESZTŐSÉGE

Biernaczky Szilárd felelős szerkesztő

B. Wallner Erika technikai szerkesztő

e-mail: afrikatudastar@gmail.com

postacím: 2030 Érd Földmunkás utca 6.

Summary

With the assistance of the chairman of the Hungarian African Union, Sándor Balogh the Author of this report had the chance to establish an electronic library with the goal to collect the material of African research in Hungary in its complete space and time and to post the found items on the internet. The report tries to give a picture of the works, results and plans, even the methods of the collection, formal preparation and IT solutions. It also occurs to summarize the rediscovered rich Hungarian production about Africa, showing briefly: authors, works, research fields and scientific results. The review deals with the questions of the financial background as well.